

CENDİ

(الجندی)

Ebû Abdillâh Müeyyidüddîn
b. Mahmûd b. Sâid el-Cendî
(ö. 691/1292 [?])Fuşûşü'l-hikem'in ilk şârihi,
mutasavvîf -şair.

Türkistan'da Cend şehrinde doğdu. Doğum tarihi, ailesi ve hayatının ilk yılları hakkında bilgi yoktur. Nisbesinin Cenedî şeklinde kaydedilmesi (Brockelmann, I, 588) yanlıştır. Çünkü Cened Yemen'de bir kasabanın adıdır (Yâkût, II, 168, 169).

Nefhatü'r-rûh adlı eserinden hayatının tasavvufa intisabından sonraki dönemine ait bazı bilgiler elde etmek mümkündür. Bu eserde anlattığına göre Cendî *sülûk** ünün başlangıcında tam bir boşluk içindeyken mâsivâyı terkedip Hakk'a yönelmeyi düşünür. Ancak bu yolda hocalarının ve yakınlarının engel teşkil ettiğini görüp hayrete düşer ve istihâre yapmaya karar verir. Duyduğu ilk âyete göre hareket etmeyi düşünerek Kur'an okunan bir meclise gider. Burada, hiçbir şeyin Allah'tan, Allah'ın Resulü'nden ve Allah yolunda cihad etmekten daha önemli görülmemesi gerektiğini ifade eden Tevbe süresinin 24. âyetini işittince çok duygulanır ve kuvvetli bir vecd halinin tesiri altında kalır. Tasavvufa yönelmesine karşı çıkan ve aynı zamanda hocası olan babasına, daha önce vefat etmiş olan annesinden kalan mirası bağışlar. Mehre karşılık olmak üzere hanımına binlerce altın verir. Dünyayı terkedip Hakk'a yönelir ve hacca gitmek için Cend'den ayrılır. "Kutublur kutbu" ve "insân-ı kâmil" diye tanıttığı Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin halifesi Sadreddin Konevî'nin sohbetlerine katılır ve kendisine on yıl hizmet eder (*Nefhatü'r-rûh*, s. 142-145).

Sadreddin Konevî ile ilk defa muhtemelen Konya'daki zâviyesinde görüşen ve onun yanında *sülûk*ünü tamamlayan Cendî, şeyhinin vefatı üzerine (673/1274) Bağdat'a gidip Konevî'nin halifesi sıfatıyla irşad faaliyetinde bulundu. Bağdat'ta mehdîlik iddiasında bulunan bir şahsa karşı çıkınca bir süre sıkıntı çekti (Câmî, s. 558). İbnü'l-Arabî'nin *Mevâkı'u'n-nücûm* adlı eserini burada şerhetti. Daha sonra Bağdat'tan ayrılarak Pervâneoğulları'nın hâkimiyeti altında bulunan Sinop'a gitti. *Nefhatü'r-rûh* adlı eserini Farsça bilen ve tasavvufa ilgi duyan itibarlı bir hanımın ricası üzerine

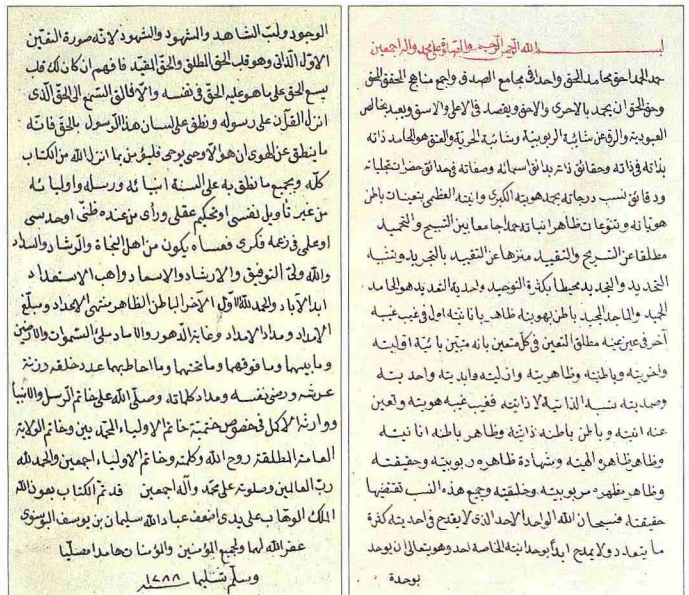
burada yazdı. Vefat tarihi ve yeri kesin olarak bilinmemektedir. Bağdatlı İsmâil Paşa vefat tarihini 691 (1292), Necîb Mâyil-i Herevî ise 695 (1296) veya 700 (1301) olarak gösterir.

Sadreddin Konevî'nin seçkin müridlerinden ve halifelerinden olan Cendî, İbnü'l-Arabî'nin tasavvuf anlayışına gönülden bağlıdır. Şeyhinin arzusu üzerine İbnü'l-Arabî'nin *Fuşûşü'l-hikem*'ini ilk defa o şerhetmiş, bu şerhten daha sonraki *Fuşûş* şârihleri de faydalanmıştır.

Eserleri. 1. *Şerhu Fuşûsi'l-hikem*. Cendî'nin ifadesine göre Sadreddin Konevî *Fuşûşü'l-hikem*'in giriş kısmını kendisi için sözlü olarak şerhetmiş, Cendî de o sırada mazhar olduğu feyiz sayesinde eserin bütün muhtevasını bu şerhin içinde bulmuş, daha sonra Konevî'nin arzusu üzerine eserin tamamını şerhetmiştir. Abdurrahman Câmî, "Öbür *Fuşûş* şerhlerinin kaynağı Cendî'nin şerhidir. Bu şerhte diğer eserlerde bulunan birçok hakikat vardır" (*Nefhât*, s. 558) diyerek eserin önemini ve diğer şerhler üzerindeki tesirini ifade etmiştir. Baba Rükni diye tanınan Rükneddin Mes'ûd b. Abdullah eş-Şîrâzî'nin *Nuşûşü'l-huşûş fi tercemetü'l-Fuşûş* (Tahran 1359 hş.) ve Câmî'nin *Naqdü'n-nuşûş fi şerhi Nakşil-Fuşûş* (Tahran 1398) adlı şerhlerinde bu tesir açıkça görülür. Eserin çeşitli yazma nüshaları vardır (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 538; Şehid Ali Paşa, nr. 1240, 1241; Kılıç Ali Paşa, nr. 606; Lâleli, nr. 1417). Hacı Bayrâm-ı Velî'nin halifelerinden Yazıcıoğlu Mehmed, Cendî'nin şerhine *el-Müntehâ* adlı bir

şerh yazmış, kardeşi Ahmed Bican bu şerhi *Kitâbü'l-Müntehâ ale'l-Fusûs* (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 630) adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir. 2. *Nefhatü'r-rûh* ve *tuhtetü'l-fütûh*. Cendî'nin Sinop'ta kaleme aldığı bu Farsça eser önsöz, giriş ve iki bölümden meydana gelir. Eserin ilk bölümünde mârifetullah üzerinde durulmuş ve esmâ-i hüsnâdan hay, rahman ve irade gibi Allah'ın bazı isim ve sıfatlarının şerhi yapılmış, daha sonra insân-ı kâmil konusu işlenmiştir. İkinci bölümde ise tasavvufî haller ele alınmıştır. Eser Necîb Mâyil-i Herevî tarafından Cendî ve eserleri hakkında bir inceleme yazısıyla birlikte yayımlanmıştır (Tahran 1362 hş.). Cendî'nin *ed-Dürrerü'l-gâliyat* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1362), *Muhtasar fi lüzûmi't-tecrîdi'l-küllî zâhîren ve bâtunen 'an mâsivallâh* (Şehid Ali Paşa, nr. 1439/2), *Dîvân* ve *Kaşîdetü'l-ğaybiyye* adlı dört eseri daha vardır (son iki eser için bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 810).

Cendî bunların dışında *Nefhatü'r-rûh*'ta *'Ulûm-i Ahadî* ve *Ma'ârif-i Ahmedî*, *Hulâsatü'l-irşâd* ve *irşâdü'l-hulâşa*, *İrşâdü'l-kemâlât*, *Ezrâku'l-hatmeteyn*, *Kitâbü'l-Esmâ* ve Bağdat'ta iken yazdığını söylediği İbnü'l-Arabî'nin *Mevâkı'u'n-nücûm*'unun şerhi olan *Şerhu Mevâkı'in-nücûm* adlı eserlerinden bahsederek bunlara atıflar yaparsa da bu eserler günümüze ulaşmamıştır. Eserlerini Arapça ve Farsça yazan Cendî'nin bu iki dilde şiirleri de bulunmaktadır (bk. *Nefhatü'r-rûh*, s. 38-45; Câmî, s. 559).

Şerhu
Fuşûsi'l-
hikem'in ilk
ve son sayfaları
(Süleymaniye Ktp.,
Nâfiz Paşa,
nr. 538)

BİBLİYOGRAFYA :

Cendî, *Nefhatü'r-rah ve tuhfetü'l-fütûh* (nşr. Necîb Mâyil-i Herevî), Tahran 1362 hş., ayrıca bk. nâşirin önsözü, s. 1-31; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, II, 168-169; Eflâkî, *Menâkibü'l-ârifîn*, I, 359-360; Câmî, *Nefehât*, s. 464, 558-559; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1540; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 484; Ma'sum Ali Şah, *Tarâ'îk*, II, 341, 357-359; Brockelmann, *GAL*, I, 588; *Suppl.*, I, 810; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mü'ellifîn*, XIII, 54; Dihhudâ, *Lugatnâme*, X, 122.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

CENEDİ, Mufaddal b. Muhammed

(المفضل بن محمد الجندی)

Ebû Saîd el-Mufaddal b. Muhammed
b. İbrâhîm eş-Şa'бі el-Cenedî
(ö. 308/920)

Yemenli muhaddis ve tarihçi.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Aslen Yemen'in Cened şehrine mensup olduğu için Cenedî nisbesiyle anılır. Muhtemelen Mekke'de doğdu ve orada öldü. Mekke'de pek çok kişiye hadis öğretti. Seleme b. Şebîb gibi muhaddislerden hadis rivayet etti ve Bezzî'den kıraat ilmi tahsil etti. Kendisinden de İbn Mücâhid, Abdülvâhid b. Ebû Hâşim gibi kıraat âlimleri, Ukaylî, İbn Hibbân, Taberânî, İbnü'l-Mukrî el-İsfehânî vb. meşhur muhaddisler rivayette bulunmuşlardır. Cenedî'nin bilinen eserleri şunlardır: 1. *Fezâ'ilü'l-Medîne* (Zâhiriyye Ktp., Mecmûa, nr. 71/6, vr. 62^a-69^b). 2. *Fezâ'ilü Mek-*

ke. Takıyyüddin el-Fâsî (ö. 832/1429), *Şifâ'ü'l-garâm bi-ahbâri'l-beledi'l-harâm* adlı eserinde (I, 201, 293) Cenedî'nin zamanımıza intikal etmeyen bu kitabından nakillerde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 320-321; İbn Semure el-Ca'dî, *Tabakâtü fuḳahâ'i'l-Yemen* (nşr. Fuâd Seyyid), Kahire 1377/1957 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Kalem), s. 69-71; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, II, 169-170; Zehebî, *A'lâmün-nübelâ*, XIV, 257-258; Takıyyüddin el-Fâsî, *Şifâ'ü'l-garâm bi-ahbâri'l-beledi'l-harâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 201, 293; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VI, 81-82; Ket-tânî, *er-Risâletü'l-müsteḫrafe*, s. 60; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 475, 480; Sezgin, *GAS*, I, 346.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

CENEDİ, Muhammed b. Yûsuf

(محمد بن يوسف الجندی)

Ebû Abdillâh Bahâüddîn Muhammed
b. Yûsuf b. Ya'kûb el-Cenedî
(ö. 732/1332)

Kitâbü's-Sülûk adlı eseriyle tanınan
Yemenli tarihçi.

Hayatının büyük bir bölümünü Zebîd'de geçirdi. Yemen'in çeşitli şehirlerinde kadılık, müderrislik, Aden ve Zebîd'de muhtesiblik yaptı. Bilinen tek eseri *Kitâbü's-Sülûk fi tabakâti'l-ulemâ' ve'l-mülûk'tür*. Yemen'in İslâmî dönemi hakkında önemli bilgiler ihtiva eden bu eser

Târîhu'l-Cenedî ve Ṭabakâtü'l-Cenedî adlarıyla da tanınmaktadır. Müellif tarihin önemine dair bir mukaddimeyle başladığı eserinde Hz. Peygamber'in hayatı hakkında kısa bilgi verdikten sonra Yemenli ve Yemen'e gelmiş olan sahâbîler, tâbiîn, tebeü't-tâbiîn, Yemenli kadılar, âlimler, edip, şair ve mutasavvıflar, 730 (1330) yılına kadar Yemen'de hüküm süren Resûlî hükümdarları, vezirleri ve emirlerinden bahseder. Biyografilerini yazdığı şahısların nesepleri, doğum tarihleri, varsa hocaları, öğrencileri ve yaptıkları görevleri anlatır. Hocası allâme Ebü'l-Hasan el-Asbahî'nin teşvikiyle yazdığı *Kitâbü's-Sülûk*'ün başlıca kaynakları, İbn Semure el-Ca'dî'nin *Ṭabakâtü fuḳahâ'i'l-Yemen*, Ahmed b. Abdullâh er-Râzî es-San'ânî'nin *Târîhu Şan'â'*, İshak b. Cerîr es-San'ânî'nin *Târîhu Şan'â'*; Umâre el-Yemenî'nin *Târîhu'l-Yemen (el-Müfd fî ahbâri Şan'â' ve Zebîd)*, İbn Hallikân'ın *Vefeyâtü'l-a'yan* adlı eserleridir.

Cenedî büyük bir dikkat ve itina ile kaleme aldığı eserinde daha önceki bazı tarihçilerin yaptığı hataları düzeltilmiş, kabile ve yer adlarını doğru olarak tesbit etmiştir. Ancak eseri, tertibi ve bazı şahıslar hakkında çok kısa bilgi verilmesi, hatta doğum ve ölüm tarihlerinin dahi zikredilmemesi gibi sebepler yüzünden tenkit edilmiştir.

Ali b. Hasan el-Hazrecî, Hüseyin b. Abdurrahman el-Ehdel ve Ebû Mekreme gibi birçok tarihçiye kaynak olan *Kitâbü's-Sülûk*'ün tamamı henüz neşredilmemiştir. Başta Köprülü Kütüphanesi (nr. 1107) olmak üzere çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları mevcuttur (yazma nüshaları için bk. Ahmed b. Hâfız el-Hikemî, s. 97-98). Eserin Yemen'deki Fâtımî dâî'leri ve Karmatîler'le ilgili bölümü Henry Cassel Kay tarafından İngilizce tercümesi ve geniş notlar ilâvesiyle *Yaman, Its Early Mediaeval History* adlı eserin içinde neşredilmiş (London 1892), Hasan Süleyman Mahmûd H. C. Kay'ın mukaddimesini ve notlarını Arapça'ya çevirerek bu bölümü tekrar yayımlamıştır (Kahire 1957). Umâre el-Yemenî adlı meşhur tarihçinin hayatı ve eseriyle ilgili kısmı ise Hartwig Derenbourg tarafından *Oumara du Yémen, sa vie et son oeuvre* adlı eserin II. cildi içinde neşredilmiştir (Paris 1902).

Hüseyin b. Abdurrahman el-Ehdel (ö. 855/1451) *Kitâbü's-Sülûk*'ü ihtisar etmiş ve esere *Tuḫfetü'z-zemen fi târihi sâdâtü'l-Yemen (a'yanı ehli'l-Yemen)*

Muhammed b. Yûsuf el-Cenedî'nin *Kitâbü's-Sülûk fi tabakâti'l-ulemâ' ve'l-mülûk* adlı eserinin unvan sayfası ile ilk sayfası (Köprülü Ktp., nr. 1107)

